

A szocialista magyar társadalom születése

Súlyos örökség — hogyan tovább?

Magyarország társadalmi struktúráját a felszabadulás előtt elsősorban a tőkés fejlődés elmaradottsága határozta meg. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint a keresőknek csak 23 százaléka dolgozott az iparban, és 51 százalékát a mezőgazdaság foglalkoztatta. A népesség közel egyharmada kisártermelő volt, és a bér munkából éltek a fele az agrárproletariátushoz tartozott.

A társadalmi struktúra kettőssége

Az uralkodó osztályban egyaránt jelen volt a feudális eredetű nemesi-nemzeti elem és a főként a kiegyezés (1867) után kialakuló polgári társadalom részét jelentő tőkés osztály. A társadalom szerkezetét másik pólusán pedig a már differenciálódás jeleit mutató parasztság, valamint a polgári társadalom szervezettebb részeként a kezdetkor jelentős részben külföldről bevándoroltakból verbuválódott, és a háborús előkészületek hatására jórészt a parasztságból feltöltődött — de arányát tekintve még mindig viszonylag kicsiny — ipari munkásság helyezkedett el. A rendkívül nagyszámú agrárproletariátus Magyarországon nem csupán a tőkés fejlődés terméke volt, hanem történelmi előzményei már a feudális időszakban kialakultak. Jóllehet, a magyar agrárszerkezet kapitalizálódásának következtében osztályhelyzetét tekintve lényegében bér munkás volt, eredete és egy részének orientációja azonban magán viselte a paraszti jellegét, és így a társadalom szerkezetében sajátos, sémákban nehezen ragadható helyzetet foglalt el. Végül az elmaradott struktúra sajátosságát jelentették a középrétegek; egyik oldalán a városi kisártermelők, a másik oldalán pedig jórészt az úri társadalomvezetés hagyományaihoz kötődő értelmiségiek és hivatalnokok.

Mindez együtt azt jelentette, hogy a felszabadulás előtti magyar társadalom struktúrájában keveredtek a tőkés és feudális elemek, s így a tőke és a bér munka alapvető ellentétét szinte keresztbe szelte — Erdei Ferenc terminológiáját használva — a nemesi-nemzeti társadalom és a polgári társadalom kettőssége.

Hazánkban a történelmi örökségként átvett, viszonylag alacsony gazdasági fejlettségi szinten belül az egyes gazdasági ágazatok és ágak szélsőséges különbségei léteztek. Ez a helyzet rendkívül nagy differenciálódást idézett elő az eltérő fejlettségű termelőszekciókhoz kapcsolódó rétegek, csoportok között. Különösen a termelési szervezet és termelési kultúra, a fogyasztás struktúrája, a kultúrális színvonal, a politikai tudatosság és az életmód tekintetében. Még a kapitalizmusra jellemző alapvető osztályokon belül is sajátos, szélsőséges rétegződést találhatunk.

Helyzetünk sajátossága

A hazai tőkés fejlődésen belül megtalálható volt az imperializmusra jellemző szűk monopolista csoport éppúgy, mint az elmaradott paraszti viszonyok között élő, a tőkés és a feudális kizsákmányoló módszereket összekapcsoló birtokos paraszti réteg. A magyar munkássztruktúrában fellelhetőek voltak

résben a modern technikát, műszaki rajtot ismerő, kulturált, szervezett nagyvárosi gyáripari munkások csoportjai, a nagy rutinnal és általános műveltséggel rendelkező kisipari munkásrétegek, s részben az esetleg még analfabétizmusra kárthatott agrárproletárok, napszámosok, alkalmi munkások nagyszámú rétegei is.

Hozzá kell azonban mindehhez tennünk, hogy Magyarországon a közép-, kelet-európai országok között fejlettség tekintetében egyáltalán nem állt az utolsó helyen. Ez a magyar munkásság egy részének szervezettségében, összetételében, szakmai és szakképzési szintjében, kulturális színvonalában is megmutatkozott. Sajátos volt Kelet-Európában Magyarország helyzete abban is, hogy nálunk a mezőgazdaságban foglalkoztatottaknak csak felét tették ki a kisártermelők: igen nagy volt az agrárproletárok aránya. Ez az agrárproletariátus pedig egyaránt magába foglalt proletár tradíciójú, munkás orientációjú rétegeket és tanulatlan, paraszti elzárttságban élő gazdasági cselédeket. (Legnagyobb számban a két vélet között elhelyezkedő, részint már nem paraszti, részint még nem munkás napszámosokat.) Az előbbieknél jó része a háborús készülődés miatt fejlődő iparba került át, és így még közelebb került az ipari munkássághoz.

Mindez azonban alapvetően nem változtat azon, hogy a felszabadulás után meginduló társadalmi fejlődésnek egyszerre kellett megoldania a kelet-európai fejlődésből adódó elmaradottság felszámolását és a szocialista társadalmi átalakulást.

Az első átalakító lépések

A társadalmi struktúra átalakításában a felszabadulás után az első nagy jelentőségű lépést a földosztás jelentette. Az Ideiglenes Kormány 1945. március 18-i rendelete alapján megszűnt a feudális eredetű nagybirtokrendszer, és több mint 600 000 család földet kapott. A földhöz jutottak 90 százaléka a koráb-

bi agrárproletariátusból került ki.

Az agrárproletariátus földigénye is alátámasztja azt a korábban említett tényről, hogy a lényegi bér munkás helyzet mellett az agrárproletariátus egy része paraszti orientációjú volt. A földhöz jutottak másik része azonban egy, a munkássztruktúrához már korábban erősen kötődő rétegből került ki, és így ők — a gazdaságpolitika átalakulásának és rossz gazdasági helyzetüknek megfelelően — viszonylag gyorsan váltak meg később földjüktől, lettek ismét munkássá, vagy léptek be az elsőként megalakuló szövetkezetekbe.

A földosztás eredményeként 1949-ig a mezőgazdasági munkások aránya 23 százalékról 8 százalékra csökkent, és a paraszti kisártermelők aránya 25 százalékról 39 százalékra nőtt. A magyar társadalom legszamosabb csoportjává ismét a parasztság vált.

1945—48. között a másik nagy jelentőségű átalakulást az állami beavatkozás egyre erősebben kibontakozó folyamata jelentette. Berend T. Iván a korszakot elemezve mutat rá, hogy a stabilizációs politika során a népi demokratikus forradalom első szakaszában az MKP gazdaságpolitikai koncepciója a tőkés szektor fokozatos államosítása volt, amelyet az állami beavatkozás kiépült rendszere tett lehetővé. E folyamat lezárása volt 1948 márciusában a száznál több munkást foglalkoztató üzemek államosítása, és így az ipari munkásszám 83 százaléka az állami szektorban dolgozott. (Ez az arány 1946-ban még csak 22 százalék volt.)

Magyarországon igen nagy volt a kisipar súlya. Az ipari munkásságnak közel felét 1947 végén még a kisipar foglalkoztatta, a nagyipar munkássága 1947—48 fordulóján a foglalkoztatottaknak még csak mintegy 13—15 százalékát alkotta, és 1947 végén még közel 100 000 fő volt az ipari munkanélküliek száma. Így az 1948-as fordulat tehát nemcsak az államosítások betetőzését, hanem az ipari munkásság szerkezeti átalakulásának a kezdetét is jelentette.

Kolosi Tamás

Vigyázat, elágazás! (2.)

Csak kudarc ne érje!

— Nézze, egy tizenéves gyerek nem tud pályát választani! Hogyan is lenne véleménye az életről, munkáról, arról, mit is szeretne csinálni egész életében? Hiszen fél sem fogja mit jelent, mivel jár mindez. Pár-szor már megkérdeztem a gyereket, beszélgettünk a dologról. Nekem is az a véleményem; ha lehet, tanuljon tovább. Ma Magyarországon ahhoz, hogy valami műveltséget szerezzen valaki, középiskola kell már. Tudom én, nem biztos, hogy el tudja végezni. De akkor az általános iskolai oktatást kéne magasabb színvonalúvá tenni, hogy legalább a szakmunkástanulók helyesen tudjanak írni. Az sem baj, ha szakmát választ a gyerek: akkor is ott a lehetőség a továbbtanuláshoz. De estmennyivel nehezebb!

Abban a nyolcadik osztályban, ahová János jár, a tanulók egyharmada elvált szülők gyermeke. Jánosnak iskolájában is rengeteg sors-

társa akad. Ha ez így folytatódik, tipikus eset lesz?

— Mit akarok én, az anyja? Talán még jobban ugyanazt, mint a többszülő: adjak neki annyi jót, mintha ketten nevelnék. Ha az ember egyedül marad, pótolni igyekszik a hiányt. A gyermekre csak a szülőre — és két fizetésre vannak kalkulálva. Mivel tudom, semmi nem bizonyítja, hogy az a helyes pálya, amit én szeretnék neki — valami hatásra szükség van másfelől. Az iskolából. Legyen olyan fontos a tanárok szerepe is, mint a szülőké! Én eleve életképes pályát szeretnék a gyerekeimnek, hogy ne ériék olyan kudarcok, amik végigkísérik az életét. Mi ebben a különleges?

János egyelőre nem tudja, mi akar lenni. Azaz hogy most éppen igen: vasárnapként gyakran feljár hozzájuk édesapjának testvére, aki kárpitos. Elvitte, megtettzett neki a dolog. Talán...

— Hány-szor voltatok üzemlátogatáson?

Új üzem

Az Uralszki Mechanikai Művekben megkezdte a termelést az új kovácsoló-sajtoló üzem második üteme. A köztársaság legnagyobb ilyen jellegű üzemében jelentősen növekszik a különféle traktorokhoz szükséges láncfalpak gyártása és bővíti a választék.

A SZAB-pályázatok jutalmazottjai

A Szegedi Akadémiai Bizottság — a korábbi évek gyakorlatához hasonlóan — idén is pályadíjban részesített több olyan értékes tudományos tanulmányt, amelyek a SZAB szakbizottságai által a 1977. év elején meghirdetett témakörökben készülték.

A Szegedi Akadémiai Bizottság döntése alapján pályadíjban a következők részesültek: Pál József gyakornok, Berta Árpád könyvtáros, Szabély Mihály tanárjelölt, Gécziné Tóth Ilona levéltáros, Szigeti György, a Módszertani Központ munkatársa, dr. Tóth Ágnes tudományos munkatársa, dr. Belényi Gyula adjunktus, dr. Fábán György tanársegéd, Szöllösi Erzsébet tanársegéd, dr. Veress Ferenc, a Szegedi városi pártbizottság munkatársa, Fülöp Ferenc okleveles vegyész, Hackler László okleveles vegyész, Kovács Kálmán okleveles vegyész, dr. Podré Zsófia főorvos, dr. Aczél Attila—Csatlós Imre vegyészek, Csasz Mariann—Ritter László és Ádám Éva egyetemi hallgatók, Romics Katalin főiskolai hallgató. Pénzjutalomban részesült továbbá 50 középiskolai diák, akik a középiskolások számára kiírt környezetvédelmi és biológiai témákat dolgoztak fel.

A Ságvári Endre Gimnáziumból: Vass Péter, Bérczi Beáta.

A Radnóti Miklós Gimnáziumból: Albert András, Sümegi Judit, Mórath Klára, Posta István, Bozó Attila, Bicskei Anna, Kató Sára, Gallyas Éva, Tar Anikó, Oláh Lídia, Kovács Ildikó, Gerebic Ágnes, Török Ágota, Kálmán Éva, Bálint Ákos, Sági János, Ágoston István, Schnéberger Eteka Börcsök Klára—Juhász Edit—Kozma Mária, Csöke Zsuzsanna, Csipei Katalin, Judik József, Bozó Klára, Tóth Katalin, Bíró Ágota—Kiss Rita, Badányi Erika, Gajdács Ágnes, Masa Anikó, Józsa Adrienn.

A vegyipar fejlesztése Romániában

A román ipar egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata az olajvegyipar. Ebben a fejlődésben kiemelkedő szerepet játszott a Szovjetunió és a többi szocialista ország segítsége. A népi ha-

talom éveiben a Szovjetunió műszaki támogatásával számos új olajvegyipari üzem épült Romániában.

A jelenlegi ötéves tervben a Román Szocialista Köztársaság vegyészeti előtti az a feladat áll, hogy 1980-ra megháromszorozzák az alapvető olajipari termékek gyártását. A román szakembereknek e nagyszabású célkitűzése eléréséhez is segítséget nyújtanak a KGST tagországai.

A Szovjetunió például az idén részt vesz olyan nagyszabású román objektumok építésében, mint egy poli-etilén-gyár, valamint egy butil-kaucsukot előállító üzem. A Román Szocialista Köztársaság ugyanakkor közreműködik szovjet vegyipari üzemek építésében. A tervek szerint újabb olajvegyipari berendezéseket, valamint feldolgozott olajtermékeket szállít a Szovjetunióknak. (BUDAPRESS—APN—AGERPRESS)

Latin-amerikai kapcsolataink

A Corvina új sorozata

Salvador Bueno, a havanai egyetem professzora, a Latin-Amerika irodalmával foglalkozó tanszéken. Amikor a budapesti bölcsészkar spanyol tanszékén vendégtanár volt, felébredt érdeklődése a magyar irodalom és történelem iránt. Visszatérve Kubába, a magyar írók, költők pártfogója lett, s a latin-amerikai és magyar kapcsolatok kutatására vált tudományos munkássága egyik fő területévé. Erthető hát a Corvina Könyvkiadó figyelme: a spanyol nyelvű sorozat, a Colleccion Corvina indító köteteként Salvador Bueno könyvét jelentette meg. (A sorozat következő darabja Rosti Pálnak, a múlt század közepén Mexikóban, Kubában és Venezuelában járt magyar utazónak Egy amerikai utazás emlékei című útikönyve lesz, s már foly-nak az előkészületek Jose Carlos Mariategui magyar vonatkozású cikkeinek, a Tanácsköztársaságról megjelent publikációinak kiadására.)

A latin-amerikai és magyar kapcsolatok öt évszázada cím is jelzi, hogy Salvador Bueno könyve összefoglalása mindazoknak a tudományos eredményeknek, melyek e kapcsolatok történelmi, kulturális, művelődési, gazdasági vonatkozásairól eddig napvilágot láttak. A kubai professor könyve ilyen módon kollektív alkotásnak számít, az egyéni kutatás kiegészítője lett a hazai — elsősorban szegedi egyetemi vizsgálódásoknak, ugyanis ezeket is beépíti esszétilusú könyvébe Salvador Bueno. Elmeséli egyébként a legendákat, összegyűjti a kuriózumokat is, amelyeket nem valószínű értekkük, inkább hangulatuk, érdekességük emel a megfrándóság szintjére.

Végül is arra ad választ, hogy a XVI. századtól napjainkig miképpen változott a magyaroknak Latin-Amerikáról, s az ottani nemzeteknek Magyarországról alkotott világlépe, miféle hajszálerecské révén fonódtak a kapcsolatszálak, milyen kötelékekbe kapaszkodhat ma a fejlődő világ dolgai iránt érdeklődő. Elég,

ha Chilére gondolunk, s máris felesleges annak magyarázata, miért fordul a közép-európai ember érdeklődéssel a második függetlenségükért harcoló népek felé. (A könyvet egyébként a Corvina nem csupán hazai, hanem latin-amerikai terjesztésre is szánta. Mindazonáltal bizonyára örömmel venné kezébe a hazai olvasó a könyv magyar fordítását is — a nyelvi nehézségek idehaza ugyanis eléggé leszűkítik a forgalmazhatóságot.)

Volt-e magyar hajós Kolumbusz Kristóf felfedező hajóján? Hogyan nősült be a Berzeviczy-család egyik tagja az inkák hercegi famíliájába? — a válaszok legendákból szűrhetők ki. Az azonban tény, hogy az uruguayi himnusz szerzője, F. J. Deballi Pesten született, a XIX. század első felében, s hogy Kubának volt a múlt században magyar származású festője: Ferenc Me-jaski házassági leveléből derül ez ki. José Martí századvégi Szabad Havanna mozgalmanak magyar harcosa Ziskai Antal, a függetlenségi háború ismertté lett parancsnoka, J. Martí kedvenc festője pedig Munkácsy Mihály. A Perui Kommunista Párt megalapítója, Diego Vincente Tejera Petőfit fordított, Jose Carlos Mariategui pedig 1923-ban olyan realisan ítélt meg a Magyar Tanácsköztársaság jelentőségét, hogy előadásának szövege ma is helytálló.

A két világháború közötti évek emigrációjának története kevésbé részletes Salvador Bueno könyvében, de jelentőségét, az emigrációs szervezetek tevékenységét felvázolja a szerző, s utal az ilyen irányú hazai kutatás számos tanulmányára. Feldolgozza a jelenkort is, az 1945 utáni helyzetből azt hangsúlyozva, hogy mennyivel biztosabb helyet foglal el napjainkban Latin-Amerika, a magyarok világlképében, s hogy a korábbi történelem-tanítás hamis, vagy legalábbis nem reális információit milyen könnyen rajzolják át az egyre tartalmasabb kapcsolatok.

P. K.

Domonkos László
(Folytatjuk.)